

ISSN: 1814-6961 (print)
ISSN: 2788-9718 (online)

Отан тарихы

Отечественная история

History of the Homeland

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2025. № 28 (3)

РЕДАКЦИЯ

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас директоры (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Редакциялық алқа

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Абдырахманов Толобек Әбілұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қырғыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Қырғыз Республикасы, Бішкек)

Апендиев Тимур Әкімханұлы – PhD докторы, доцент, жетекші ғылыми қызметкер, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Горшенина Светлана Михайловна – PhD, тарих ғылымдарының кандидаты; CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/ Sorbonne университетінің зерттеу бөлімінің директоры (Франция, Париж)

Исмағұлов Оразақ Исмағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінің физикалық антропология зертханасының меңгерушісі (Қазақстан Республикасы, Астана қ.)

Шиндзи Като – PhD (археология бойынша), Нарадағы мәдени құндылықтардың ұлттық ғылыми-зерттеу институты (Жапония, Нара)

Бирсель Каракоч – Уппсала университетінің түркі тілдерінің профессоры (Швеция, Уппсала қ.)

Мионг Сун-ок – антропология ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор (Корея, Сеул)

Қозыбаева Махаббат Маликовна – PhD доктор; Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Алаш» мәдениет және рухани даму институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Моррисон Александр – PhD, NewCollege профессоры, Оксфорд (Ұлыбритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – археология ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс университетінің «Биоархеология» ғылыми орталығының жетекшісі (Литва, Вильнюс)

Муминов Әшірбек Құрбанұлы – тарих ғылымдарының докторы, арабтанушы, профессор; ИКҰ (Орталық Азия) ұйымдастыру қызметінің бас директорының кеңесшісі (Түркия, Стамбул)

Нұрсан Әлімбай – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Отенова Гүлфира Елубайқызы – тарих ғылымдарының докторы, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің профессоры (Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.)

Оутрам Алан – археология ғылымдарының докторы, Эксетер университетінің археология және тарих кафедрасының профессоры (Ұлыбритания, Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна – Солтүстіктің байырғы халықтарының мәселелері және гуманитарлық зерттеулер институтының этнологиялық зерттеулер орталығының жетекшісі (АН СР(Ы) ХР) (Ресей Федерациясы, Якутск қ.)

Рюосуке Оно – Васеда университетінің тереңдетілген гуманитарлық зерттеулер орталығының доценті (Жапония, Токио)

Сәбитов Жақсылық Мұратұлы – Жошы Ұлысын зерттеу ғылыми институтының директоры, PhD доктор (Қазақстан Республикасы, Астана қаласы)

Томохико Уяма – PhD докторы, Хоккайдо университетінің славян және еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Жапония, Саппоро)

Финке Питер – PhD докторы, Цюрих университетінің Макс Планк институтының профессоры (Швейцария, Цюрих)

Шотанова Ғалия Айтжанқызы – тарих ғылымдарының кандидаты, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері (Қазақстан Республикасы, Алматы қ.)

Жауапты редактор

Абдулина Ақсұңқар Тұрсынқызы

Жауапты хатшы және редактор

Мырзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Редакторлар

Қасымова Дидар Бейсенғалиқызы

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нұрлыбек Айдарбекұлы

Көбеев Рүстем Джаулыбайұлы

Техникалық көмек

Қонырбеков Медет Жаугааштыұлы

Зікірбаева Венера Серікқызы

Копеева Сания Жуматайқызы

РЕДАКЦИЯ

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, генеральный директор Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Члены редакционной коллегии

Абиля Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор (Республика Казахстан, г. Астана)

Абдырахманов Толобек Абилович – доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН КР (Кыргызская Республика, г. Бишкек)

Апендиев Тимур Акимханович – PhD, ассоциированный профессор, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Горшенина Светлана Михайловна – доктор PhD, кандидат исторических наук; директор по исследованиям CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Университет Сорбонны (Франция, г. Париж)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (Республика Казахстан, Астана)

Като Синдзи (Shinji Kato) – PhD (в области археологии), Национальный научно-исследовательский институт культурных ценностей в Наре (Япония, г. Нара)

Бирсель Каракоч, профессор тюркских языков, Уппсальский университет (Швеция, г. Уппсала)

Мионг Сун-ок – доктор антропологии, ассоциированный профессор (Корея, г. Сеул)

Козыбаева Махаббат Маликовна – доктор PhD; ведущий научный сотрудник Института культуры и духовного развития «Алаш» Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Республика Казахстан, Астана)

Моррисон Александр – PhD, профессор NewCollege, Оксфорд (Великобритания, Оксфорд)

Мотузаите-Матузевичюте Гидре – доктор археологии, профессор, руководитель Научного центра «Биоархеология» Вильнюсского университета, (Литва, г. Вильнюс)

Муминов Аширбек Курбанович – доктор исторических наук, арабист, профессор; консультант Генерального директора по организационной деятельности ОИК (Центральная Азия), (Турция, Стамбул)

Нурсан Алимбай – кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Отеева Гульфира Елубаевна – доктор исторических наук, профессор Павлодарского педагогического университета им. А.Х. Маргулана (Республика Казахстан, г. Павлодар)

Оутрам Алан – доктор археологических наук, профессор департамента археологии и истории университета Эксетере (Великобритания, г. Эксетер)

Романова Екатерина Назаровна, руководитель Центра этнологических исследований Института гуманитарных исследований и проблем малочисленных народов Севера (ИГИ АН РС(Я)) (Российская Федерация, г. Якутск)

Рюосуке Оно – доцент, Центр перспективных гуманитарных исследований, Университет Васеда (Япония, г. Токио)

Сабитов Жаксылык Муратович – директор Научного института изучения Улуса Джучи, доктор PhD (Республика Казахстан, г. Астана)

Томохико Уяма – PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований университета Хоккайдо (Япония, г. Саппоро)

Финке Петер, доктор PhD, профессор Института Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария, г. Цюрих)

Шотанова Галия Айтжановна – кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Республика Казахстан, г. Алматы)

Ответственный редактор

Абдулина Аксункар Турсуновна

Ответственный секретарь и редактор

Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Научные редакторы:

Касымова Дидар Бейсенгалиевна

Черниенко Денис Аркадьевич

Досымбетов Нурлыбек Айдарбекович

Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Техническое сопровождение

Конырбеков Медет Жаугаитиевич

Зикирбаева Венера Сериковна

Копеева Сания Жуматаевна

EDITORIAL TEAM

Editor-in-Chief

Kabul'dinov Ziyabek Ermukhanovich – Doctor of Historical Sciences Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, general Director of Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editorial board members

- Abil Erkin Amanzholovich* – Doctor of Historical Sciences, Professor (Republic of Kazakhstan, Astana)
Abdyrakhmanov Tolobek Abilovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic (Kyrgyz Republic, Bishkek)
Apendiev Timur Akimkhanovich – PhD, associate professor, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)
Gorshenina Svetlana Mikhailovna – PhD, Candidate of Historical Sciences; Research Director of CNRS Eur'Orbem, UMR 8224, CNRS/Sorbonne University (France, Paris)
Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Laboratory of Physical Anthropology of the National Museum of the Republic of Kazakhstan (Republic of Kazakhstan, Astana)
Shinji Kato – PhD (Archaeology), Nara National Research Institute for Cultural Properties (Japan, Nara)
Birsel Karakoch – Professor of Turkic Languages, Uppsala University (Sweden, Uppsala)
Myong Soon-ok – PhD (Anthropology), Associate Professor (Seoul, Korea)
Kozybaeva Makhabbat Malikovna – PhD; Leading Researcher, Institute of Culture and Spiritual Development «Alash» of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Republic of Kazakhstan, Astana)
Morrison Alexander – PhD, Professor, New College, Oxford (United Kingdom, Oxford)
Motuzaitė-Matuzevichute Gidrė – Doctor of Archaeology, Professor, Head of the Scientific Center «Bioarchaeology» of Vilnius University, (Lithuania, Vilnius)
Muminov Ashirbek Kurbanovich – Doctor of Historical Sciences, Arabist, Professor; Consultant to the Director General for Organizational Activities of the OIC (Central Asia), (Turkey, Istanbul)
Nursan Alimbay – Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)
Otepova Gulmira Elubayevna – Doctor of Historical Sciences, Professor at the A. Margulan Pavlodar Pedagogical University (Republic of Kazakhstan, Pavlodar)
Outram Alan – Doctor of Archaeological Sciences, Professor of the Department of Archaeology and History, University of Exeter (Great Britain, Exeter)
Romanova Ekaterina Nazarovna – Head of the Center for Ethnological Research, Institute for Humanitarian Research and Problems of Indigenous Peoples of the North (IHR RAS (Yakutia)) (Russian Federation, Yakutsk)
Ryuosuke Ono – Associate Professor, Center for Advanced Humanitarian Studies, Waseda University (Japan, Tokyo)
Sabitov Zhaksylyk Muratovich – Director of the Scientific Institute for the Study of the Ulus of Jochi, PhD (Republic of Kazakhstan, Astana)
Tomohiko Uyama – PhD, Professor, Center for Slavic-Eurasian Studies, Hokkaido University (Japan, Sapporo)
Finke Peter – PhD, Professor, Max Planck Institute, University of Zurich (Switzerland, Zurich)
Shotanova Galiya Aitzhanovna – Candidate of historical sciences, leading researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Republic of Kazakhstan, Almaty)

Editor-in-Chief

Abdulina Aksunkar Tursunovna

Responsible Secretary and Editor

Murzakhodjaev Kuanysh Madievich

Scientific Editors:

Kasymova Didar Beysengalieвна
Chernienko Denis Arkadyevich
Dosymbetov Nurlybek Aidarbekovich
Kubeev Rustem Dzhaubayuly

Technical support

Konyrbekov Medet Zhaugashtievich
Zikirbaeva Venera Serikovna
Kopeeva Saniya Zhumataevna

Published in the Kazakhstan
Otan tarikhyy
Has been issued as a journal
since 1998
ISSN: 1814-6961 (Print)
ISSN: 2788-9718 (Online)
2025. Vol. 28. Is. 3. Pp. 719-731
Journal homepage:
<https://otan.history.iie.kz>

FTAXP / MPHTI / IRSTI 03.20

https://doi.org/10.51943/2788-9718_2025_28_3_719-731

1931 ЖЫЛҒЫ МАУСЫМДАҒЫ БОСАҒА ШАЙҚАСЫ: ҰРЫС ТАКТИКАСЫ, ӘСКЕР КҮШІ

Болат Сағидоллаұлы Жұмағұлов¹, Лесқали Базарғалиұлы Бердіғожин², Алдар Сәрсенұлы Сәрсенов³

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
(Достық даңғылы 13, 050010 Алматы қ. Қазақстан)
Тарих ғылымдарының кандидаты, профессор-зерттеуші.
<https://orcid.org/0000-0001-5637-187X>. E-mail: jumagulov-bolat@mail.ru

²Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті
(Студенттер даңғылы 1, 60011 Атырау қ. Қазақстан)
Тарих ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор
<https://orcid.org/0000-0002-5748-227X>. E-mail: berdyguzhin@mail.ru

³Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті
(Студенттер даңғылы 1, 60011 Атырау қ. Қазақстан)
Тарих ғылымдарының докторы, қауымдастырылған профессор
<https://orcid.org/0000-0002-6367-8877>. E-mail: A.Sarsenov@asu.edu.kz

© Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТЭИ, 2025.

© Жұмағұлов Б.С., Бердіғожин Л.Б., Сәрсенов А.С., 2025

Аңдатпа. *Kіріспе.* Қазақ халқының өткен тарихында елі мен жері үшін болған соғыстар мен көтерілістер тарихы біршама зерттелді. Ғылыми зерттеу еңбектер мен мерзімді басылымдардағы материалдар соның айғағы. Соған қарамастан киелі Маңғыстау өңірінде 1931 жылы маусымда Босаға елді мекенінде көтерілісші қазақ сарбаздары мен қызыл империяның жазалаушы қосыны арасында өткен қанқұйлы шайқастың тарихи маңызы ерекше. *Зерттеудің мақсаты мен міндеттері.* Босаға атауын тарихи таразыласақ, осы атаумен 1726 жылы Сыр бойында қалмақтармен болған шайқас және 1856 жылы Балуанияз батыр бастаған қолдың Хиуа әскерімен қанды шайқасы өткенін аңғарамыз. Мақсатымыз 1929–1931 жылдардағы Маңғыстау өңіріндегі кеңес үкіметінің солақай саясатына қарсы күрес кезінде қолдарына қару алып көтеріліске шығып, елі мен жері, өздерінің бостандықтары үшін күрескен ерлердің жазалаушы отрядтарға қарсы қанды шайқастардағы ерлігін көрсету. *Нәтижелер.* 1931 жылғы маусымда Маңғыстау ауданында әрекет еткен «банды» топтарын толық жоюды көздеген қызыл әскер мен Біріккен саяси басқарма қосынын Босаға құдығында Тынымбаев Мырзағали басқарған көтерілісшілер қоршауға алып, бірнеше күнге созылған қанды шайқас өтеді. Көтерілісшілер асқан табандылықпен ұрыс тәсілін оңтайлы пайдаланудың арқасында жазалаушы отрядты шегінуге мәжбүр етті. *Қорытынды.* Босаға шайқасы жазалаушы қосынның «бандыларды» тез талқандау туралы жоспары мен соғыс тактикасының қате екенін көрсетті. Гурьев аумағында халық қозғалысын басуда және кеңестік билікке қарсы адамдарды жазалауда аты шыққан чекист Фетисов осы шайқаста көз жұмады. Қызыл әскер қосыны кері шегінуге мәжбүр болады.

1929–1932 жылдардағы халық қозғалыстары тарихында Босаға шайқасы Қарақұм, Созақ сияқты маңызды шайқастар қатарына жатады.

Түйін сөздер: Маңғыстау көтерілісі, Босаға құдығы, конфискация, асыра сілтеу, күштеу саясаты, форт-Александровск, Гурьев ауданы, әскер күші, жазалаушы отряд, ұрыс тактикасы

Алғыс. Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің қаржыландыруымен «Қазақстанның батыс өңірінің әскери тарихы (XVIII-XX ғғ.)» атты жоба аясында дайындалды (тіркеу нөмірі AP19679667).

Дәйексөз үшін: Жұмағұлов Б.С., Бердығужин Л.Б., Сәрсенов А.С. 1931 жылғы маусымдағы босаға шайқасы: ұрыс тактикасы, әскер күші // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 3. 719-731-б. [Қазақша].

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_3_719-731

БИТВА ПРИ БОСАГЕ В ИЮНЕ 1931 ГОДА: ТАКТИКА БОЯ, ВОЕННАЯ МОЩЬ

Жумагулов Болат Сагидоллаевич¹, Бердығужин Лескали Базарғалиевич², Сәрсенов Алдар Сәрсенович³

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая

(проспект Достык, 13, 050010 Алматы, Казахстан)

Кандидат исторических наук, профессор-исследователь.

<https://orcid.org/0000-0001-5637-187X>. E-mail: jumagulov-bolat@mail.ru

²Атырауский университет имени Х.Досмухамедова

(проспект Студенческий, 1, 60011 Атырау, Казахстан)

Доктор исторических наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-5748-227X>. E-mail: berdyguzhin@mail.ru

³Атырауский университет имени Х.Досмухамедова

(Студенческий проспект, 1, 60011 Атырау, Казахстан)

Доктор исторических наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-6367-8877>. E-mail: A.Sarsenov@asu.edu.kz

© ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова, 2025.

© Жумагулов Б.С., Бердығужин Л.Б., Сәрсенов А.С., 2025

Аннотация. *Введение.* История освободительных войн и восстаний казахского народа изучена достаточно подробно. Доказательством этому служат научные исследования и материалы в периодических изданиях. Тем не менее, особое историческое значение имеет кровопролитная битва, произошедшая в священном Мангыстауском крае в июне 1931 года, в местности Босага между восставшими казахскими воинами-повстанцами и карательными отрядами Красной империи. *Цель и задачи исследования.* Местность Босага упоминается в битве с калмыками на берегу реки Сыр в 1726 году и 1856 году битве казахских отрядов Балуанияз батыра против хивинской армией. Наша цель – показать мужество повстанцев, взявших в руки оружие и сражавшихся за свою страну, свою землю, свою свободу в кровопролитных боях с карательными отрядами в период борьбы с антинародной политикой Советской власти в Мангыстауском крае в 1929-1931 годах. *Результаты.* В июне 1931 года карательные отряды и объединенное политическое управление, ставившие своей целью полную ликвидацию «бандитских» групп, действовавших в Мангыстауской области, у колодца Босага были окружены повстанцами во главе с Тынымбаевым Мырзагали, и произошел кровопролитный бой, длившийся несколько дней. Повстанцы, проявив большую решительность и умело используя тактику ведения боя, заставили карательный отряд отступить. *Заключение.* Бой при Босаге показал, что план и тактика карательного отряда по быстрому разгрому «бандитов» были ошибочными. В этом бою погиб чекист Фетисов, прославившийся подавлением народного движения в Гурьевской области и расправой с людьми, выступавшими против советской власти. Карательные отряды были вынуждены отступить. В истории народных движений 1929-1932 годов боевое сражение при Босаге является одним из важнейших сражений наряду с Каракумским и Сузакским.

Ключевые слова: Мангистауское восстание, колодец Босага, конфискация, превышение полномочий, насильственная политика, форт-Александровск, Гурьевский район, армия, карательный отряд, боевая тактика

Благодарность. Статья подготовлена в рамках проекта «Военная история западного региона Казахстана (XVIII-XX вв.)» при финансировании Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (регистрационный номер AR19679667).

Для цитирования: Жумагулов Б.С., Бердыгузин Л.Б., Сарсенов А.С. Битва при Босаге в июне 1931 года: тактика боя, военная мощь // Отан тарихы. 2025. Т. 28. № 3. С. 719-731. [на казахском].

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_3_719-731

THE BATTLE OF BOSAGA IN JUNE 1931: FIGHTING TACTICS, MILITARY POWER

Zhumagulov Bolat Sagidollaevich¹, Berdyguzhin Leskali Bazargalievich², Sarsenov Aldar Sarsenovich³

¹Abai Kazakh National Pedagogical University (13 Dostyk Ave., 050010 Almaty, Kazakhstan)

Candidate of Historical Sciences, Research Professor.

<https://orcid.org/0000-0001-5637-187X>. E-mail: jumagulov-bolat@mail.ru

²Kh.Dosmukhamedov Atyrau University (1 Studenchesky Ave., 60011 Atyrau, Kazakhstan)

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-5748-227X>. E-mail: berdyguzhin@mail.ru

³Kh.Dosmukhamedov Atyrau University (1 Studenchesky Ave., 60011 Atyrau, Kazakhstan)

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0002-6367-8877>. E-mail: A.Sarsenov@asu.edu.kz

© Valikhanov IHE, 2025.

© Zhumagulov B.S., Berdyguzhin L.B., Sarsenov A.S., 2025

Abstract. Introduction. The history of liberation wars and uprisings of the Kazakh people has been studied in sufficient detail. Scientific research and materials in periodicals serve as evidence of this. However, the bloody battle that took place in the sacred Mangistau region in June 1931 in the area of Bosaga between the rebellious Kazakh rebel warriors and the punitive detachments of the Red Empire has a special historical significance. **Goals and objectives.** The Bosaga area is mentioned in the battle with the Kalmyks on the bank of the Syr River in 1726 and in 1856 in the battle of the Kazakh detachments of Baluaniyaz batyr against the Khiva army. Our goal is to show the courage of the rebels who took up arms and fought for their country, their land, their freedom in bloody battles with punitive detachments during the fight against the anti-people policy of the Soviet government in the Mangistau region in 1929-1931. **Results.** In June 1931, punitive detachments and the united political administration, whose goal was the complete elimination of the "bandit" groups operating in the Mangistau region, were surrounded by rebels led by Tynymbayev Myrzagali at the Bosaga well, and a bloody battle lasted for several days. The rebels, showing great determination and skillfully using combat tactics, forced the punitive detachment to retreat. **Conclusion.** The battle at Bosaga showed that the plan and tactics of the punitive detachment for the rapid defeat of the "bandits" were erroneous. In this battle, the Chekist Fetisov, famous for suppressing the popular movement in the Guryev region and reprisals against people who spoke out against Soviet power, died. The punitive detachments were forced to retreat. In the history of the popular movements of 1929-1932, the military battle at Bosaga is one of the most important battles along with the Karakum and Suzak battles.

Keywords: Mangistau uprising, Bosaga well, confiscation, abuse of power, violent policy, fort-Aleksandrovsk, Guryevsky district, army, punitive detachment, combat tactics

Acknowledgments. The article was prepared within the framework of the project "Military History of the Western Region of Kazakhstan (XVIII-XX Centuries)" with the funding of the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (registration number AR19679667).

For citation: Zhumagulov B.S., Berdyguzhin L.B., Sarsenov A.S. The Battle of Bosaga in June 1931: Battle Tactics, Military Power // Otan tarihy. 2025. Vol. 29. No. 3. Pp. 719-731. [in Kazakh].

DOI: 10.51943/2788-9718_2025_28_3_719-731

Кіріспе. Қантөгісті кезеңдегі азаматтық қарсылықтан соң Қазақстан жерінде кеңестік билік орнағаннан кейін, аласапыранды 1920 жылдары бірнеше рет кеңестік реформалар жүргізіліп, арнайы декреттер қабылданды. Соның ішінде кеңестер билігі жүргізген «Әскери коммунизм» саясаты елде ашаршылықтың күшеюіне өз әсерін тигізді. Соғыс жағдайына байланысты енгізілген азық-түлік салғырты қара халықты әбден қажытты. Алғашында мемлекет шаруалардың өнімін сатып алатындығын айтқанымен іс жүзінде билік күш көрсету арқылы тартып алуға көшті [Гиззатов, 2023: 302] «Әскери коммунизм» саясатының жұмсартылып жаңа экономикалық саясатқа ауыстырылуы барлық күн көрісі мал шаруашылығына негізделген қазақ шаруалары үшін барынша тиімді болғаны рас. Осы кезең ауқымында қазақстанның батыс өңірінің шаруашылықтары күн көрісінен артылған мал өнімдерін көршілес Орынбор, Тұздықөл, Нөкіс, Қоңырат, Ташкент сияқты халық барынша шоғырланған қалаларға апарып айырбас ретінде ұсына алды. Нәтижесі жаман болған жоқ, айырбасқа төселген кейбір шаруашылықтар барынша байып алғаны да бар. Көреген қарт адамдар мен жөн жетікті білетін шаруақор азаматтар тұрмыс заттарымен бірге, базарға шыққан қару жарақты, оқ-дәріні тауар ретінде да барынша саудалады. Жабық архив деректерінде кездесетін ағылшын немесе еуропалық соңғы үлгідегі қарулардың қазақ ауылына келудің басты жолы, осы орта азия қалаларымен арадағы айырбас болғаны анық. Барынша, бірқалыпты өмірдің шырқы 1928 жылы 27 тамызда бұзылды. Қазақ ауылының экономикалық тірегі, негізі бай шаруашылықтарын тәркілеу басталып, ол кейін отырықшыландыру мен ұжымдастыруға жалғасты. Дәстүрлі қазақ қоғамының дамуы кілт тоқтап, ауылдардан кеңестік салық саясатының сойқаны іспетті мал, ет, жүн, астық сияқты толып жатқан, бас көтертпес алымдар алына бастады. Халықтың күн көрісінен айырып, қолдарында нәпақа көріп отырған бар малын сыпырып алған осынау 1929-1932 жылдар кеңестік билікке қарсы халық қозғалысының басты себебі осы еді. Маңғыстау жеріндегі халық қозғалысы бастапқыда бытыраңқы түрде басталып, ескі тәртіппен басқарылса және қару жарақ түрлері де қарапайым болса, кейін жағдай өзгеріп ұрыс жүргізудің нағыз «партизандық жүйесі» басшылыққа алынды, әскери бөлімдерге қарсы шыққан тактика қалыптасты. Қазақстанның басқа өңірлерінде де халық қозғалысы өрістеді. Ал, негізгі күрес ошағы Маңғыстау болды.

Күштеп ұжымдастырудың салдарының батыс өңіріне, оның ішінде Маңғыстау уезіндегі шаруаларға тигізген қиындықтары, олардың бұл саясатқа қарсы наразылықтарының пайда болу себептері, ашық көтеріліске шығуы, көтерілісшілердің құрамы мен ұрыс тактикасы туралы мәселелер қазіргі таңда өзекті мәселелер қатарына жататыны дау тудырмайды.

Материалдар мен әдіс-тәсілдер. Маңғыстау даласындағы халық қозғалысы туралы зерттеулердің деректік негізі Қазақстан Республикасы Ұлттық Қауіпсіздік Комитетінің архив деректері болып табылады. Қазірде барынша құпиясыздандырылған архив құжаттарында ОГПУ мекемесінің жазбалары, баяндамалары мен қызметтік хаттары [ҚР ҰҚКА. 9-к. 1-т. 43-іс] сол кезең туралы нақты дерек көзі ретінде және осы мақалада алғаш рет ғылыми айналымға енгізіліп отыр. Мақаланың тақырыбын талдаудың әдістемелік тәсілдері қазіргі гуманитарлық білімде бар жаңа тәсілдерді пайдалануға негізделген. Ғылыми жұмысты жазу кезінде әртүрлі деңгейдегі деректер пайдаланылды. Оның ішінде архивтік материалдар мен құжаттар, сондай-ақ ғылыми зерттеу жұмыстарының материалдары [Омарбеков, 1994: 272; Алланиязов, Таукенов, 2000: 164; Қозыбаев, 1992: 272; Абылхожин, Қозыбаев, Татимов, 1989: 53-71; Сариев, Омаров, 1995: 160; Ижанов, 2017: 352; Жұмағұлов, 2021: 312]. Мақалада деректік материалдар мен архив қорындағы құжаттар кеңінен пайдаланылды. Талданатын тақырыпты ашудың әдіснамалық негізі объектіні тұтас қарастыруды, оның құрылымдық элементтерін және оны ұйымдастыру принциптерін анықтауды көздейтін жүйелік көзқарас болды. Бұл жұмыста хронологиялық әдіс, салыстырмалы әдіс, тарихи-сипаттамалық әдіс, құжат зерттеу әдісі, мазмұндық талдау сияқты ғылыми әдістер де қолданылды.

Талқылау. Кеңестік қатыгез биліктің XX ғасырдың 20-30 жылдары жүргізген оспадарсыз әрекеті кесірінен байларды және оған қоса орта шаруаларды тәркілеудің нәтижесінде оған қарсы басталған қуатты халық көтерілістері туралы отандық тарихнамада біршама еңбектер жарық көріп, мәселенің негізгі теориялық-методологиялық ұстанымдары анықталды. Ғалым тарихшылар Т. Омарбеков [Омарбеков, 1994: 272], Т. Алланиязов пен А. Таукенов [Алланиязов, Таукенов, 2000: 164], М. Қозыбаев [Қозыбаев, 1992: 272], Ж. Абылхожин [Абылхожин, Қозыбаев, Татимов, 1989: 53-71], І. Сариев, М. Омаров [Сариев, Омаров, 1995: 160], З. Ижанов [Ижанов, 2017: 352], Б. Жұмағұловтың [Жұмағұлов, 2021: 312] зерттеулері мәселенің негізгі бағыттарын

анықтауға сеп болды. Соңғы кездегі зерттеулерден Л. Бердіғожин, Д. Алипова [Бердіғожин, Алипова, 2024: 275], Е. Хайдаров [Хайдаров, 2022: 200] жарияланымдарын да көрсетуге болады.

Зерттеу нәтижелері. 1928 жылы Адай (Маңғыстау) аумағына кірген жерлер: Қайыңды, Құмды Ойыл, Жиделі Сағыз, Жем Байсары, Темір уезі (жартысы Ақтөбе губерниясына қарады). Адай аумағына 5 аудан қарады: Маңғыстау, Үстірт Сам, Табын, Алты Қарасу, Ойыл. Аумақтың әкімшілік орталығы Ойыл поселкесі болды. Аумақ жерінде бір қала Форт-Александровск орналасқан. Аумақтың жер көлемі 345.200 шаршы километр. 1926 жылғы санақ бойынша аумақ халқы 189 100 адам болды. Оның ішінде қазақтар 96,8%, орыстар 1,7%, қала халқы саны 1,1% болды. Аумақта теміржол байланысы жоқ [Қуаныш, 2010: 198]. Су жолы арқылы Форт-Александровск, Гурьев, Махачкала, Астрахан байланысы бар. Шаруашылығының негізі көшпелі мал шаруашылығы 97% құрады. 1927 жылы аумақта 1 млн 731 мың бас мал болды. Оның ішінде қой 69,5 %, түйе 12%, ешкі 7,5%, жылқы 7%, ірі қара 4% құрады. Аумақ жерінде тас көмір өндіретін 10 кен орны бар. Әлемдегі ең ірі Қарабұғаз тұз кені өндірісінде (36 млрд пұт қоры бар) 36 жұмысшы еңбек етеді. Сондай-ақ, тюлен аулау, балық кәсіпшіліктері де жұмыс жасайды. Оның өнімдері Астраханға, Бакуге өткізіледі [ҚР ҰҚКА. 9-к. 1-т. 43-іс. 1 п].

Ұлттық қауіпсіздік комитеті архиві деректеріндегі материалдар бойынша Маңғыстау ауданында «банды қозғалысының» басталуын 1931 жылдың ақпан айының ортасынан дей аламыз [Нагимов, Бердыгужин, 2023: 23-33]. Осы кезде Табын, Жилокоса аудандары сияқты ауылдардың жаппай көшуі басталды. Көшу жергілікті халықтың жаңа саясатқа қарсылық қозғалысы сипатында болды. Оның ұйымдастырушылары бұрынғы байлар, жартылай феодалдар, ру басшылары, дін иелері болды. Олар халықты кеңес билігін мойындамауға, мемлекеттік міндеттемелерді орындамауға шақырып, жаппай көшуге үгіттеді. Ата-қонысы, туған өлкесін тастап ауа көшу оңай емес еді. Бірақ оларда басқа жол жоқ еді. Ауа көшудің негізгі орталығы Үстірт болды. Ол жерден 2000 шаруашылық Түркменстанға, Қарақұм өңіріне көшті. Көшу барысында қарсылық қозғалысына қатысушылар ауыл мүлкін, кооперация заттарын, мал жинау бөлімдеріне шабуыл жасап, партия-кеңес қызметкерлеріне бағынбай, мемлекеттік органдарға қарулы қарсылық көрсетті. Ауылдардың жаппай көшуі 1931 жылы ақпан айында басталып, мамыр айының аяғына дейін жалғасты. Жилокоса ауданындағы көшуді Боқымаш Шоланұлы тобы басқарды. Ал, Табын ауданы түгелге жақын Үстіртке өтіп кеткен. Көшуді ұйымдастыру барысында Табын ауданында аудандық партия ұйымына шабуыл жасалған. Жилокоса, Табын аудандарының Адай аумағымен саяси-экономикалық, тарихи байланыста болуы Үстіртке көшудің негізі болды. 1931 жылдың 15 маусымында Үстіртке көшкен Жилокоса, Табын, Маңғыстау және ішінара Доссор, Ойыл аудандары шаруашылықтарының саны 15000 болды. 1931 жылы маусым айының соңына қарай Түркменстан мен Қарақұм өңіріне көшкен ауылдар жергілікті халықпен, түркмен басмашыларымен келісе алмай Үстіртке оралған [Алланязов, 2009: 424].

Үстірттегі көшкен халықты екіге бөлуге болады. Біріншісі солтүстік Үстірт бөлігі: Каратюе-Маната-Ешкі қырған құдығы ауданы. Сам көлі, Биш чинирау, Қыз емшек, Бирюбас құдықтары. Екіншісі оңтүстік бөлігі: Қарабауыр, Аготыңғыр мекендері, Аккюз, Кангалы баба, Каракын құдықтары, Тесиктам мекені, Кендерлі бұлағы, Сумбья құдығы. Солтүстік топта Маңғыстау, оңтүстік Табын аудандарының ауылдары қоныстанған. Солтүстік топ құрамында 700-дей көтеріліске қатысушы болған. Олардың қару-жарағы әлсіз, оқ-дәрісі аз. Орталығы Қызыл тас мекені мен Ешкі қырған құдығы. Олар оңтүстік Жилокоса мен Маңғыстау түбегіне, Бозащыға шабуыл жасауға дайын. Оңтүстік топта жақсы қаруланған 500-дей көтерілісшілер бар. Орталығы Тобылбай, Кушет ата құдықтары. Олардың орналасуы Босаға, Сенек, Кендерлі, Қарабұғаз, Сам көлі, Табын ауданына шабуылдауға қолайлы.

1931 жылдың маусым айының ортасында Тобылбай, Кушет ата, Аготы нар мекенінде өткен ақсақалдар, ру басылары, дін иелері, көтеріліс топтары басшыларының жиынында бас қолбасшы болып Тынымбаев Мырзағали сайланған. 20 адамнан тұратын басшы құрам бекітіліп, жиында әрбір 2-3 үйден қарулы екі жігіт алу келісілген. Алынған екі жігіттің біреуі ауылды күзетсе, екіншісі орталық көтеріліс қосынына жіберілген. Көтерілісшілердің негізгі қаруы винтовкамен олардың басшылары, ру және ауылдың беделді адамдары, олардың балалары қаруланса, қарапайым қатысушылар аңшы мылтығымен, қанжар, қылыш, балта, шоқпар, найзамен қаруланды. Солтүстік топтың 150-180 адамдық көтеріліске қатысушылар құрамы Сапаков Мамай, Исебаев Жармағамбет, Үркенбай, Қарабатыр, Досат басқаруымен Ақтау, Қаратау, Бозащы өңіріне шабуылдап, кейін 1931 жылы 23 маусымда 1000 адамдық қосынмен Форт-Александровскіге басып кірген. Форт-Александровск қаласын олар 5-6 сағат қолдарында ұстап, кейін шегініп кеткен. Осы арада шағын қарулы топтар қала маңындағы Акчукур, Саура, Донга балық кәсіпшіліктерін тонаған.

Тынымбаев Мырзағали бастаған көтерілісшілер тобы 1931 жылы 24 маусымда Гурьев ОГПУ нің 68 дивизионы орналасқан Босаға мекеніне шабуыл жасады. Екі күн шайқастан соң көтерілісшілер тобы, ұйымшылдықпен кері шегініп Үстіртке оралған.

Форт-Александровскіге шабуылдаған көтерілісшілер қосыны мал жинау орнынан 20 мың қойды айдап әкеткен және қала маңындағы 1000 шаруашылық оларға ілесіп көшіп кеткен. Шабуыл нәтижесінде қалаға 900.000 сом зиян келген. Форт-Александровскіге шабуыл жасаған көтерілісшілер қосынынан 350 адам бөлініп қалып Бозашы түбегіне қарай кеткен. 27 маусымда осы көтерілісшілер тобы 3 ке бөлінген. Бірінші топ Кирень бағытына, екінші топ Чаудыр құдығына, үшінші топ шығыс Бозашыға беттеген. Бозашы түбегіне жіберілген Баку ОГПУ қосыны түбекті көтерілісшілерден 1931 жылы 15 шілдеде толық тазартты. 200-250 адамдық көтерілісшілер топтары Ақтау, Қаратау жеріне шоғырланып, 20-30 адам болып топтасып жақын маңдағы кәсіпшіліктерге қауіп төндірген. Сенек-Аккус-Бурма ауданында әрекет еткен оңтүстік көтерілісшілер тобы Уразбай Жакупов басшылығымен Босаға шайқасынан кейін қайта топтасқан. 1931 жылдың сәуір-мамыр айларында Закавказье ОГПУ жедел тобы басшысы Сумбатов қосыны, маусым айында Гурьев ОГПУ нің 68 дивизионы, маусым айының соңынан 20 шілдеге дейін Баку ОГПУ нің 24 полкі басшысы Оглода қосынының сәтсіз қимылы көтерілісшілер құрамының қызыл әскер қосындарынан адам санының көп болуынан болды. 1931 жылдың шілде айының ортасында Сайғыр кум мекенінде жиын өткізген оңтүстік және солтүстік көтерілісшілер топтарының басшылары бас қолбасшы ретінде Үсенов Жұмабай молданы бекіткен. Оның басшылығымен 20 шілдеде көтерілісшілер қосыны үшке бөлінген.

1. Үсенов Жұмабай тобы 250-300 адам;
2. Төлебаев Садуақас тобы 200 адам;
3. Ақтау, Қаратау жеріне орналасқан көтерілісшілер топтары.

Қонғабай, Жармағамбет қолбасшылардың жоспары бойынша барлық қосын Сенектен 30 шақырым жердегі Аджарықты мекенінде Үсенов басшылығымен топтасуы керек болды. Осы жерде Үсенов тобы Форт-Александровскіге шабуыл жасаса, солтүстік топтар Жилокоса ауданындағы кооперация, мал жинау орталықтарына шабуылдады. Прорва басып алынды. Үсенов тобы 28 шілдеде Форт-Александровскіге шабуыл жасап, ОГПУ қосынының қарсылығынан соң Үстіртке шегінді. Оңтүстік топ 1) Оразбай Жакуповтың 100-120 адамы; 2) Абай Басұрмановтың 100 адамы; 3) Аққұс тобының 100 адамы 30 шілде күні Бурма мекенінде жиналды. Ақшоплақ Жанаев, Байымбет Жангелдиев, Абай Басұрманов бастаған басшылар кеңес өткізді. 30 шілдеде Абай Басұрманов тобы Қарабұғаз сульфаттрестінің Чағала кәсіпшілігін талқандады. Осы кезде біріккен ОГПУ қосыны Бурма жеріне шабуылдап, жиналған көтерілісшілер қолын жойды. Абай Басұрманов көтерілісшілер тобы 08 тамызда Қарабұғаздың Сарытас кәсіпшілігіне шабуылдады. Кәсіпшілікке бекінген қызыл әскермен шайқаста әлсіреген Басұрманов тобы Үстіртке шегінді. Үстіртте осы уақытта Қонғабай басқарған 160 адамдық банды тобы болды. 1931 жылы 10 тамызда Үстірттен Маңғыстау ауданына дейінгі жерлерді ОГПУ әскері көтерілісшілер күшінен тазартты. 1931 жылдың 20 шілдесі мен 10 тамызы аралығында 13-ші полк дивизиондары Босаға-Аккус-Бирюбас-Утес мекендері аралығына жорығы мен Ақтау, Қаратау аумағын тазалау Маңғыстау, Бозашы жерлерін көтерілісшілерден тазартуға негіз болды. Көтерілісші топтарынан кедейлер, жарлы-жақыбайлар бөліне бастады. 10 тамызда олардың саны 700 - ге жетті. Көтерілісшілер қосындарының жойылуына байланысты әскердің Үстірттен кері шығуы үш бағыт бойынша жүргізілді.

- 1) Сенек-Сексаркую-Сумбе-Кендерлі-Кушет ата;
- 2) Синек-Босаға-Каракын-Кушет ата;
- 3) Тамды-Утес-Ишкекырган-Сам көлі.

Қазақ өлкелік партия ұйымы мен халық комиссарлар кеңесі жүргізген саяси-экономикалық жұмыстар нәтижесінде қарсылық қозғалысы тоқтап, көшкен ел кері қайта бастады [Алдажұманов, Жұмағұлов, 1994: 41-51].

1931 жылдың 1 қыркүйегінде «банды қозғалысын» толық жою, 5 қыркүйекте 2500 шаруашылықты Маңғыстау ауданына қайтару жұмыстары жүргізілді. Маңғыстау қарсылық топтары түркмен жеріндегі басмашылармен қосылған 1931 жылдың ақпан-наурыз айларында Түркменстан мен Қарақұмға 2000 шаруашылық көшкен. Бірақ, олар мамыр айының соңында Үстіртке кері көшіп келген. Қарақұм аумағында Бекес Дарментаевтың 120-150 адамдық қарсылық тобы қалып Қарабұғаз сульфаттрестінің Чағала, Ходжасуфи, Кызылқуй кәсіпшіліктеріне шабуыл жасаған.

ОГПУ орындары бойынша есепте Босаға шайқасы ерекше аталады. Осы кезеңге дейінгі Маңғыстау ауданындағы қарсылық қозғалысымен күресті түйіндесек. Маңғыстау, Жилокоса,

Табын аудандары Адай жерінде орналасқан. Солтүстікте Жем өзені, шығысында Арал теңізі, оңтүстікте Қарақұм, батысында Каспий теңізімен шектеседі. Халық негізінен экстенсивті мал шаруашылығымен айналысады. Себебі, аудан жерінде өзен, көлдер жоқ, су көзі тек бұлақтар мен құдықтар. Мал шаруашылығында жылқы, түйе, қой өсіріледі. Ірі қара жоқтың қасы 1930-1931 жылғы есеп бойынша ауданда 710 бас ірі қара болған. Теңіз жағасындағы халық балық шаруашылығымен айналысады, сульфат трестіде жұмыс жасайды. 1931 жылы жер өңдеумен айналысатын аумақ 250 га болса, негізгі жоспар 760 га деп белгіленген. Жер өңдеумен Ақтау, Қаратау және түбек халқы ғана айналысады.

1928 жылға дейін Адай жерінде орталығы Форт-Александровск қаласында орналасқан уездік ревком болды. 1928 жылдан басталған аудандастыру кезінде Ойыл аймағы құрылып Адай жері осы аймаққа бағынды. Кейін, Маңғыстау, Жилокоса аудандары Гурьев аймағына, Табын ауданы Ақтөбе аймағына бағынатын болды. Сол кездегі билік өкілдері 1929 жылдың көктеміне дейін Адай жерінде «Әлниязовшылар өркендеді», Тобанияз Әлниязов жергілікті хан ретінде барлық кеңеске және революция жетістігіне қарсы күштерді біріктірді және Әлниязов бірнеше мың бас малы бар ірі феодал ретінде өмір сүрді деуден жалықпады.

Әлниязов 1925 жылға дейін уездік ревком төрағасы, Каз ЦИК мүшесі болды. Маңғыстау түбегінен бастап, Ойылға дейін, бір жағы сам құмдарының оңтүстігінен басталып, әрі қарай Арал теңізіне дейін созылған кең байтақ далада көшіп-қонып жүрген ел арасында сол кезде оларды басқару құқығы тек қана төңкеріс комитетінің төрағасы, «Адайдың ханы» атанған Тобанияз Әлниязовтың халық арасындағы аса жоғары абыройы мен беделінің арқасында жүрді деуге болады. Тобанияздың басшылығымен төңкеріс комитеттері елдің жағдайын түзеу жолында бұқара арасында саяси, мәдени тәрбиелік, әлеуметтік шаруашылық жұмыстарын жүргізді [Жұмағұлов, 2023: 265].

Оның халық арасындағы беделінен қаймыққан, билік өкілдері оған «Ақбота» атты революцияға қарсы ұйым құрды, ол кеңес өкіметіне қарсы болды деп айып тағады. Ол ұйым 1929 жылы әшкере болып, бірнеше жолдастарымен Тобанияз тұтқындалады. Кейін ату жазасына кесілгені белгілі.

Тобанияз Әлниязовтың халық жағында болып, кеңес өкіметінің солақай саясатына қарсы болғандығы, елі мен жері үшін күрескендігі туралы мерзімді басылымдарда әділ бағасы берілген болатын (Жұмағұлов, 2022: 11).

Сондай-ақ, феодалдар, дін иелері және Табын ауданы байлары ұйымдастырған «Суфи» атты кеңеске қарсы ұйым құрылды. Ол 1930 жылы әшкереленді. Адай уезінің таратылып Ойыл аймағына қосылуына қарсы феодалдар мен дін иелері «Адайды құтқару қоғамын» ұйымдастырды. Олар «Адай жері тек Адайлықтарға» деген ұранды көтеріп, кеңестік саясатқа қарсы шықты. Олар ауданда жасалған барлық өзгерістерге қарсы шығып, партия-кеңес қызметіне кедергі келтірді. Арандатты, өлтірді. 1929 жылы Каз ЦИК өкілі Иралиевті өлтірді. Ауданға бөлінген ақша қаражаты талан-таражға салынды. Ауылдарда ру басшыларының, дін иелері мен ақсақалдардың ролі жоғары болды. Сондықтан, ауданда 1928 жылғы «бай шаруашылықтарын тәркілеу науқаны» жүргізілмеді [Омарбеков, 1997: 320].

1929 жылдың күзінде Қазақстандағы жағдайға байланысты Түркменстанға 3000, Хиуа мен Қарақалпақстанға 3000 шаруашылық көшіп кетті. Оларды Тобанияз Әлниязов пен Ор ишан ұйымдастырды. Ауғанстанға өтуді жоспарлаған шаруашылықтар Қарабұғазға шоғырланды. Оларды Қошанов тобы қорғады. 1930 жылы қаңтар-ақпан айларында көшкен халықтан бір мыңдай қару-жарақ жинап алынды. 1930 жылдың қаңтар айында Қошанов тобы жойылып, Әлниязовтың қолға түсуі негізінде көшу тоқтап, көшкен ауылдар кері оралды. 1931 жылы Адай жерінде басталған қарсылық қозғалысын бұрынғы оқиғалардан бөліп қарауға болмайды. Олар бір-бірімен жалғасып жатыр. 1931 жылғы оқиғаның шиленісуіне Форт-Александровск қамау үйінен 168 тұтқынның қашып кетуі себеп болды. Қашқан тұтқындардың көпшілігі, бұрынғы кеңес үкіметіне қарсы ұйымдардың мүшелері болатын. 1931 жылғы оқиғаның басты ерекшелігі, оның бұқаралық сипат алуы еді. Көтеріліске барлық ауылдар, балық кәсіпшілігінің де ер адамдары қатысты. Маңғыстау ауданы ғана емес Адай аумағында қозғалыс ұйымшылдықпен бір уақытта басталып, бір орталықтан басқарылды. Ауылдық жерлердегі партия-кеңес қызметінің әлсіздігі, партия-кеңес орындарының қала маңында ғана әрекет етуі, кедейлермен байланыстың болмауы, орта шаруаны байлар қатарына қосу, жедел іс қимылдың шашыраңқы жүргізілуі 1931 жылғы көктемдегі жаппай қозғалыстың өрістеп, ауылдардың көшуіне себеп болды.

1931 жылдың маусым айының ортасында 4000 шаруашылық көтерілісші топтарының қарауында болды. Табын ауданынан 7000, Жилокоса ауданынан 2800, Ойыл мен Доссор аудандарынан 1500 шаруашылық қарсыласушылар шоғырланған аймаққа қоныстанды. Адайдың

«Мұңал», «Тобыш», «Құнан орыс», «Жеменей» бөлімдері «орыстарға қарсы», «большевиктерге мал бермейміз» деген ұранмен әрекет етті.

1930-1931 жылдары жүргізілген кеңестердің алғашқы сайлауы нәтижесінде ауылдық кеңестер толықтай ру басылары мен дін иелерінің ықпалында өтті. Сайлау құқығынан айыру ісінде де көптеген кемшіліктер орын алды. Келеңсіздік елдегі ет, жүн жинау науқанында да белең алды. Байлар бұл науқаннан жалтарса кедейлер мен орташаларға бірдей ауыртпалық салынды. Ауылдарда мемлекеттік жоспарды орындау бойынша жарысу орын алды. Көп ауылдарда ет, жүн жинау науқанын ауыл ақсақалдары жүзеге асырып, жағдайына қарамай белгіленген жоспар ауыл адамдарына теңдей бөлініп берілді. 1930 жылғы жүн дайындау науқаны қыста ұйымдастырылып, ел малдарын қыста қыркуға мәжбүр болды. Бұл жағдай, 1931 жылы қыста тағы қайталанды. Ауылдарда кооперация жұмысы жолға қойылмаған.

1930 жылы 1 тамызда кооперация халыққа өткізген мал, ет, жүн өнімдері үшін 348.159 сом қарыз болды. Бірыңғай ауыл шаруашылығы салығын салуда да кедейді орташаға, орташаны байға теңестіріп салық белгілеу жүргізілді. Салықтан жалтарған бай, жартылай феодал шаруашылықтары малдарын сату, есепсіз союға жол берді. Нәтижесінде, ауданда мал басы екі жылда қатты кеміп кетті. Бай, орташа, ауқатты адамдарды анықтауда да өкілдердің шатасуы көп болды. Аудан басшылығы бұл мәселеде Маркс, Энгельс, Ленин шығармаларына сүйеніңіздер деп жауап берген. Банды қозғалысының бастапқы кезінде партия-кеңес қызметкерлері сасқалақтап, жөнді әрекет жасай алмады. Аудандық комитет пен белсенділер ауданда емес қалада болды. Өлкелік комитеттен көмекке келгендер де аудан хатшысымен бірігіп 68 дивизион қосынымен Босаға, Сенек құдықтарында бірге жүрді. Өлкеден арнайы мемлекеттік комиссияның Форт-Александровскіге келуімен бірге 1931 жылдың маусым айының соңы және шілде айының басында ғана ауданда саяси-экономикалық жұмыстар жандана бастады. Шілде айының жиырмааларында мемлекеттік комиссия ауданда кезек күттірмейтін негізгі мәселелерді анықтап, оларды шеше бастады. Жүргізілген шұғыл шаруалар.

1. Мал, ет, жүн дайындаудағы, салық белгілеудегі кемшіліктерді жою.
2. Мал дайындаудағы берешектерді өтеу.
3. Азық, шаруашылық тауарларымен қамтуды қалпына келтіру. Банды қозғалысы кезінде кооперация бөлімдері талқандалған болатын.
4. Жарлылар қорын ұйымдастыру. Осы қор арқылы кедейлер мен жарлыларды қамтамасыз ету.
5. Арнайы үгіт топтары арқылы саяси көпшілік, түсіндіру жұмыстарын жандандыру.
6. Жарлылар мен кедейлердің ауылдық, аудандық конференциясын өткізу.
7. Ауылдық кеңестерді қалыптастыру үшін ұйымдастыру бюросын құру, аудандық партия конференциясын шақыру.
8. Аудандық басшылықты ауыстыру, партия-кеңес, шаруашылық аппаратын тексеру;
9. Осы шараларды халыққа ауызша және жазбаша тарату, мемлекеттік комиссия жұмысы туралы хабар беріп отыру.
10. Бандылардан бөлініп, кері көшіп келген ауылдарда жұмысты мемлекеттік комиссия нұсқауына сай қайта ұйымдастыру.
11. Ауданда кеңестерді нығайтып, ұйымдастыруды дамыту, мал шаруашылығын қайта құру.

Қыркүйек айына дейін мемлекеттік комиссия жұмысы жанданып, «бандыларға» ерген шаруашылықтар ауылдарына орала бастады. 5 қыркүйекте 2500 шаруашылық өз ауылдарына оралды.

Ауданда «банды қозғалысымен» күрес 1931 жылы сәуір айының ортасында Форт-Александровскі қамау үйінен 168 тұтқынның қашып кетуінен кейін басталды. «Бандыларға» қарсы алғашқы жедел операцияны Закавказье ОГПУ ерекше бөлімі бастығы Сумбатов басқарды. Маңғышлақта бірнеше рет «банды» көшімен кездескеннен кейін 200 адамдық қосын Қарақын құдығы аумағына жіберілді. «Бандылармен» кездеспеген қосын Қарақынды тастап қалаға кері оралды. Бұл жағдай, көтеріліс басшыларына халықты ОГПУ әскері қорқып қашып кетті деп үгіттеуге негіз болды. Сумбатовтың сәтсіздігінен соң, арнайы операцияға 68-дивизион және 30 қызыләскер мен 10 автомобильді топ тартылды. Жедел қосын аудандағы жағдайды білместен және Форт-Александровскінің күзетінің сақталуына мән бермей 3 маусымда Сенек құдығы аумағына, 17 маусымда Босаға құдығы аумағына барған. Осы жерде көтерілісшілердің негізгі күшімен кездесіп 19-25 маусымда Босаға құдығында қорғаныс жұмысын жүргізген. 26 маусымда жедел топ Босағаны тастап Сенек құдығына, одан азық пен жанармай сақталған Кендерліге беттеген. Осы топ құрамында болған Қазақстан Орталық атқару комитетінің жауапты қызметкері Асылбеков, халық ағарту комиссары Меңдешев, Маңғыстау аудандық партия ұйымының жауапты хатшысы Макатов нәтижелі жұмыс жасамады. Жедел топ негізсіз тұтқындарды жүргізіп, тұрғындардан ақысыз азық алып

отырған. Осының бәрі жедел топқа деген халықтың теріс көзқарасын қалыптастырды. 68 - дивизионның Кендерлі-Сенек-Босаға бағытына ғана көңіл бөліп, Бозащы мен Маңғышлақ бағытын тексермеуі нәтижесінде көтерілісшілер қосындары Форт-Александровскіге 23 маусымда шабуыл жасап басып алды.

Аз уақытта қаланы алған банды қосыны Данбай, Саур, Акчукур кәсіпшіліктері мен кооператив, мал, жүн дайындау орындарын тонап, талқандады. Қалаға 900.000 сом көлемінде шығын келді. Форт-Александровскіге көтерілісшілердің шабуыл жасағанын 68-дивизион 28 маусым күні ғана білген. Ал, «бандылар» шабуылын қала ОГПУ бөлімі 10 сағат бұрын біліп, жан-жаққа хабар берген. 68 - дивизион осы оқиғадан кейін Кендерлі мүйісіне қарай ығысып теңіз жағасындағы балық кәсіпшіліктері мен Қайдақ мүйісін қорғауды күшейткен. 26 маусымда Форт-Александровскіге Бакуден 176 адамдық әзербайжан ОГПУ бөлімдері, 24 полк командирі көмекшісі Оглода басқаруымен келді. 100 адаммен көтерілісшілер соңына түскен әзербайжан ОГПУ әскері Саур, Удек, Ойра құдықтарына дейін барып, 02 шілдеде көтеріліс жасағын талқандау үшін Бозащыға жіберілді. Атарбеков кемесімен Бозащы жерін «бандылардан» тазартқан ОГПУ қосыны 10 шілдеде Форт-Александровскіге оралды. Форт-Александровскіге шабуыл жасаған көтерілісшілер қосыны Ақтау, Қаратау жерінде 30-50 адамдық топтармен жақын ауылдарға жортуылды көбейткен. Қарсыласушылардың негізгі күші 200-250 адамдық топ сақталды. Осы топты талқандау үшін Бакуден келген жасақ Оңды мекеніне, 68-дивизион Кендерлі-Беке торабы мен Сардж, Александр-Бай балық кәсіпшіліктеріне қарай жорық жасады. Ақтау, Қаратау өңірінің орталығы Оңдыға барған Баку тобы басшысы Шматко, ат жем шөбінің таусылуына сай 15 шілдеде қалаға кері оралды. 68-дивизионның жорығы да нәтиже бермеді. Ақтау мен Қаратауға бекінген Төлебаев Садуақас тобы Қаратюе Маната, Жанасу, Дармент ата, Аше Ирбисин құдықтары аумағына және Тышқан құм, Бостан құм, Сайғыр құм аудандарына дейін өз ықпалдарын жүргізді.

Оңтүстік өтеріліс жасағы басшысы Қонғабай, солтүстік көтеріліс тобы басшысы Жармағамбет Исебаев, молда Үсенов Жұмабай, Төлебаев Садық шілденің ортасында Форт-Александровскіге шабуылдау жоспарын құрып, көтерілісшілер құрамын қайта жарақтандырған. Шабуылды 21-22 шілдеге белгілеген. Бұл жағдай Бозащы мен Маңғышлақ бағытының еш қорғаусыз қалғанынан болды. Қазақстан ОГПУ саяси бөлімі басшысының орынбасары Рогозин тобы 20 шілдеде Кендерлі мүйісіне түсті. Сол жерден қосын Сенек бағытына қарай жүріп «бандыларға» қарсы 24-25 шілдеде Аша ирбисин, Дармен ата, Қаратөбе Маната құдықтары аумағына жорық жасады. Осы кезде Баку қосыны Ақтау мен Қаратау аумағына жорық жасау керек болды. «Банды» топтарының Форт-Александровскіге шабуын білген Баку тобы, өз әскерін қажетті жерге орналастырып бандыларды қоршауы тиіс еді. 28 шілдеде «банды» топтарының қалаға қарай 10 шақырым қашықта келе жатқанын көріп, «банды» құрамындағы жүк артқан түйелер көшін де есептеп, көп деп болжаған Баку қосыны Атарбеков кемесіндегі зеңбіректерден оларға 4-5 шақырым қашықтан оқ жаудырған. Зеңбірек оғынан сескенген және өзара келісімге келмей көтерілісшілер тобы қалаға кірмей кері шегінген. Баку қосыны сол бойда емес, тек 29 шілдеде қууды ұйымдастырғанмен, еш нәтиже бермеген. Осы операция кезінде көтерілісшілер 2 адамынан ғана айрылды. Осы кезде Қазақ ұлттық атты әскер құрамасы Жаңасу мекені маңында Нұржан бастаған 56 көтеріліске қатысушыны жойды.

Қонғабай, Жармағамбет, Жұмабай Үсенов бастаған көтерілісшілер қосындары Сенектен 30 шақырым жердегі Жарықты ай мекені маңында жиналып Кендерліге шабуыл жасауды жоспарлады. Рогозин тобының Кендерліге келуі көтерілісшілер тобының жоспарын өзгертті. Үсенов Жұмабай тобы Форт-Александровскі бағытына қарай беттеп, Қонғабай тобы Табын, Қарақұм көтеріліс топтарымен бірігу үшін солтүстікке қарай жылжыды. Қонғабай тобының Маңғыстау жерінен кетуіне жергілікті Адай руының Мұнал, Тобыш, Құнан орыс бөлімдерімен сөзге келуі және Босаға шайқасында Табындықтардың көп шығынға ұшырауы себеп болды. 1 тамызда 300 адамдық оңтүстік көтеріліс тобы Акжыракты ой, Бұрма жерінде ОГПУ әскерімен кездесіп, шайқастан соң Үстіртке шегінді. Қонғабайдың 160 адамдық тобы бұл шайқасқа қатысқан жоқ. ОГПУ әскерінің Босаға, Ак кюз, Бирюбас, Утес құдығы арқылы Үстіртке келуі көтерілісшілердің Үстірттің ішкі бетіне көшуіне әкелді. 10 тамызда Маңғыстау ауданы «банды» топтарынан тазартылды. Үстіртке әскердің кіруі көтерілісшілер топтарының шағын адаммен далалық аймаққа қашуына әкелді. Үстірттегі 700 шаруашылық кері өз ауылдарына оралды. 20 тамызда Қазақстан ОГПУ ерекше істер бөлімі бастығы орынбасары Кручинин басқарған әскери дивизион Үстіртте «банды» топтарын талқандады. Аман қалғандары Түркменстанға, Хиуа жеріне қарай қашты. Адай жеріндегі «банды қозғалысын» біржола жою үшін ОГПУ бөлімдері Маңғыстау ауданында арнайы екі дивизион, Үстіртте арнайы алты қосын құрылып іске кірісті. 20-30 тамызда Адай жерінде «банды қозғалысы»

басталған уақыттан бері ОГПУ чекистері жағдайды толық өз бақылауында ұстап, барлау және тыңшылық қызметтерін күшейтті. 1931 жылдың қыркүйек айында Маңғыстау ауданына 1500 шаруашылық кері көшіп келді. Тамыз айында 70 көтеріліс мүшесі ұсталса, қыркүйекте 122 адам тұтқындалды. Жедел операциялар кезінде жазықсыз тұтқындалған 148 адам, қамау үйінен босатылды. 1931 жылғы Маңғыстау ауданындағы «банды қозғалысынан» мемлекетке 2.000.000 сом шығын келді [ҚР ҰҚКА. 9-қ. 1-т. 43-іс. 28 п].

Босаға шайқасы туралы мәлімет Қазақстандағы ОГПУ жеке уәкілдігіне Каруцкийге Гурьев ОГПУ қызметкерлері В.Алексеев, П.Попов, И.Чапуриннен №16566 номермен тіркелген.

Мәлімдеме. ОГПУ ерекше бөлімінің бастығы Белоноговтың Босағадағы сәтсіз іс қимыл кінәсін Гурьев ОГПУ басшысы Калашников пен №68-дивизион командирі Сырмаға аударғанын біліп, төмендегіні мәлімдейміз. Босағадағы сәтсіздік тікелей Белоноговтың кінәсінен болды. Бандылардың Босағадан 8 шақырым жерде екенін біліп, еш шара қолданбады. Қосын бандылар тосқауылына тап болып, атыс кезінде машина мен штабты қорғаймын деп кетіп қалды. Қасында Семеновтың болғанына мән бермей, басшылық міндетті Чапуринге тапсырды. Фетисовтың өлімі де тікелей Белоноговтың жайбарақаттығынан болды. 24-25 маусымдағы ұрыс кезінде де Белоногов штабты қорғаймын деген желеумен өз басының ғана амандығын ойлады. Өзінің жоғары дәрежесін пайдаланып 68-дивизион командирі Сырма мен коммунистік қосын командирі Семеновқа билік бермеді. Әскердің негізгі күшін штабты қорғауға қалдырды. Босағадан Кендерліге кетерде де пулеметі бар машиналарды алып, жаяу және атты қосынды аз адаммен қалдырды. Сондықтан, қолға түскен малды бандылар кері тартып алды.

Кручининге Белоноговтың мәлімдемесі. 06 қараша 1931 жыл. Алматы қаласы.

Маңғыстау ауданындағы банды қозғалысының алдын алуда Гурьев ОГПУ еш жұмыс жасамаған. Тыңшылық, барлау қызметтерін жүргізбеген. Байларды, жартылай феодалдарды тазалау деген желеумен қамау, ұстау негізсіз жүргізілген. Қылмыстық істер ашылмаған. Форт-Александровскіде тұтқындалған 128 адамның істері Гурьевке жіберілмеген. Маңғыстау аудандық ОГПУ 1931 жылдың қаңтарынан істерлі қарамаған, жүргізілмеген, почта тексерілмеген. Штаптағы басшы Жуков, жедел уәкіл Ефименко, жедел уәкіл көмекшілері Тихомиров, Абенов бір-біріне бағынбай, әрқайсысы жеке-жеке іс жүргізген. Гурьевтен келген жедел уәкіл Абузьяров осындағы қызметкерлердің бұрынғы офицерлер екенін (Чапурин, Морянов) айтқан. Сондықтан, жергілікті халық ОГПУ ге мәлімет бермеген, жасырған.

Белоноговтың 03 қыркүйек 1931 жылғы Форт-Александровскідегі жазбасы.

Мен, Алматыдан Кендерліге 1931 жылдың 19 маусымында келдім. Осы жерде Гурьев ОГПУ басшысы Калашников қарсы алды.

Осы кезде Маңғыстау ауданында төмендегідей бандыға қарсы күш болды.

1. ОГПУ-дің 68-дивизионының 70 адамдық әскері және Босағадағы Астрахан теміржолының 9 атқышы.

2. Бурма кеніндегі коммунистік қосын-9 адам.

3. Форт-Александровскідегі коммунистік қосынның 70 адамы. Бірақ, осы топ жергілікті партия кеңес қызметкерлерінен құралып аңшы мылтығымен қаруланған, әлсіз болатын. 21 маусымда Бурмадағы қосын бұйрық негізінде Босағаға жіберілді. Босағадағы біріккен күште Ембімұнай трестінен алынған 8 жүк машинасы, 2 жеңіл машина болды.

19 маусымда Босағаға келгесін атты әскер қосынын Үстірттің Қарақын мекеніне дейін барлап келуді міндеттедім. Атты қосын Үстіртке барар жолда банды көшіне кездесіп, түгел тұтқындап Босағаға алып келді.

22 маусымда жағдайды білу үшін тұтқындардан жауап алдым. Жауап алу кезінде, менімен бірге Калашников, қызметкерлер Алексеев, Фетисов, Попов, Чапурин, Салин және 68-дивизион командирі Сырма, дивизион саяси жетекшісі Клигман болды. Сондай-ақ, жауап алуға қосынмен бірге жүрген Каз АССР халық ағарту комиссары Меңдешев, Каз ЦИК жауапты хатшысы Асылбеков қатысты. Меңдешев пен Асылбеков жергілікті жағдайды чекистерге қарағанда жақсы біледі екен.

24 маусымда Босаға-Қарақын жолын тексеру үшін автомобиль тобы басшысы Христианович бір машинамен және коммунистермен аттанды. Босағадан 16-18 шақырым жерде топ 400 адамдық банды қосынымен кездесіп кері Босағаға шегінеді. Бандыларға қарсы коммунистік қосын, теміржол атқыштары бір жеңіл, бір ауыр пулеметпен қаруланып, машинамен аттанды. Осы топты Гурьев ОГПУ қызметкерлері Чапурин мен Фетисов басқарды.

Фетисов мінген машина бандылардың жауған оғы астына тап болып Фетисов ауыр, машина жүргізушісі жеңіл жараланды. Осы кезде ауыр пулемет іске кірісіп, қосын кері Босағаға оралды.

Банды қосыны төрт жақтан қоршап, ұрыс жүргізді. Айта кету керек Босағадағы ұрыста бандылар басымдық танытты.

Дивизион командирі Сырма мен Гурьев ОГПУ басшысы Калашниковтың ұрысты дұрыс жүргізбеуіне сай, 25 маусымда басшылықты қолыма алдым.

Қосын жауынгерлерінің қайсарлығымен, пулеметтердің үздіксіз оқ жаудыруынан бандылар сағы сынып, әлсірей бастады. Банды басшысы, хан Тынымбаев Мырзағали оққа ұшты. Бұл да себеп болды.

26 маусым күні таңертең бандылардың кері кеткені белгілі болды. Сондықтан, қосынды Сенекке апаруды шештім.

Қосындағы 40 банды жанұя мүшелері босатылып, тек 3 жанұя мүшелері қалдырылды. Бандылардан алған малдарды Биш акты мен Сенек арасындағы жолда Оразбай Жакупов бандысы тартып алды [ҚР ҰҚКА. 9-қ. 1-т. 43-іс. 91 п].

24-25 маусымда Босаға құдығынан 12 шақырымдай жерде ОГПУ-дің 68-ші дивизионы мен 450 адамнан тұратын көтерілісшілердің барлық қарулы күштерінің бастығы, адайлар хан көтерген Мырзағали Тынымбайұлының өзі басқарған көтерілісшілер жасақтарымен тәулік жарым уақытқа созылған ұрыс, қанды шайқас болады. Алғашқы күнгі ұрыста көтерілісшілер күші, 40 кісілік әскері бар жазалаушылар отрядынан 10 еседей көп болды. Келесі күні, 25 маусымда дивизион соғысқа 110 кісілік, 3 станокты 2 қол пулеметімен қаруланған барлық әскер құрамын қосты. Соған қарамастан жазалаушы қосын нәтижеге жете алмады. Себебі, дайындығы мол, жақсы қаруланған жазалаушы әскерге қарсы көтерілісшілер ежелден келе жатқан соғыс өнерін пайдаланған еді.

Көтерілісшілердің көпшілік жағдайда туыскандық байланыс жүйесіне негізделген ұйым болып, руластарымен, ауыл-ауыл болып жүруі олардың қозғалысына да ерекше сипат берді. Әрбір ауыл тұрғындары басшыларын руластарының ішіндегі беделді адамдардан өздері сайлады. Ежелден келе жатқан рулық тәртіп бойынша басшылардың айтқанын екі етпей орындау, олар үшін ежелден келе жатқан қағида еді. Ауыл басшылары ауылды тұтқиыл шабуылдардан қорғайтын ерікті жауынгер жасақтарын құрды. Тәртіп бойынша, әрбір отбасынан бір-бір азамат өзінің мініс көлігімен, қару-жарағымен келіп жасақ қатарына тұруға тиіс болды. Адайлардың мұндай жасақтарының саны кей жерде 500-1000 адамға дейін жетіп, үлкен күшке айналған екен. Оларды топ-топқа бөліп, жетекшілерін тағайындап, ұйымдасқан сипат беруге тырысқандық, жауынгерлік тәртіп орнатуға ұмтылғандық байқалады. Бұл топтар бір-бірімен үзбей хабарласып, барлау жұмыстарын жүргізіп, жазалаушылардың қай бағытта, қалай қарай бет алған жолдарын біліп, ауылдарына дер кезде хабарлап отырды. Бірақ, жазалаушы отрядтармен бетпе-бет кездескенде бұлар дәрменсіз еді. Себебі олардың қару-жарағы өте мардымсыз, ату құралдары, оқ-дәрілері мүлдем жоқ десе де болады. Қарулары: найза, қолдан соққан қылыш, сойыл, шоқпар ғана болды. Ал, мұндай қарумен пулемет, бесатар, крабин, техникамен жабдықталған, соғысқа әдейі дайындалған үкімет әскеріне қарсы тұру мүмкін емес еді. Сондықтан жасақтар үнемі жеңіліс тауып, көп шығынға ұшырап отырған екен. Олардың басты мақсаты да жазалаушыларға қарсы тұрып, шабуылға шығып, қайрат көрсету емес, олардан бой тасалап, ауылын, бала-шаға, мал-жанын үкімет әскерінен қорғау болатын. Сонымен қатар, олар үкіметтің ұжымдық шаруашылықтарына, азық-түлік қоймаларына шабуыл жасап, малдарын айдап кетіп, мүліктерін тонап, жергілікті басшыларын жазалау міндеті де осылардың мойнында болды.

Босаға шайқасындағы көтерілісшілердің жеңісінің басты себебі олар азаттық жолында жан аямай күрескен еді. Елі мен жері үшін, отбасын қорғау үшін күреске шығу олардың рухын көтерді.

Маңғыстау жеріндегі халық қозғалысының шырқау шегі болған Босаға шайқасы нәтижесінде Гурьев аумағында халық қозғалысын басып жаншуда, жазалауда аты шыққан чекист Фетисов оққа ұшты. Халық қозғалысын басу үшін жинақталған әскер күші амалсыз кері форт-Александровскіге шегінді. Бұл шайқастың тарихи маңызы қазақ жасақтарының кәсіби, барынша қаруланған күшке қарсы тұрып, қоршап алып бірнеше күн тапжылтпай ұстауы. Қолға түскен тұтқын сарбаздары мен жанұя мүшелерін босатып алуы және мал мүліктерін қару күшімен қайтарып алуы да әскери тарихтың мәнді беттері болып табылады [Жұмағұлов, Хайдаров, 2024: 38-50].

Соңғы кезде жарияланған Д.Аннаоразов [Аннаоразов, 2022: 327], С.Хошимов [Хошимов, Иминов, Тураходжаев, 2016: 100-108], С.Половецкий [Половецкий, Ченцов, 2020: 148], зерттеулерінде 1930 жылдардағы ОГПУ әскерінің қанқұйлы жазалау істері көрсетіледі. Дегенмен, ОГПУ әскері Маңғыстау жеріндегі Босаға шайқасында жеңілді. Босаға шайқасы қазақ жасақтарының ұлттық рухының жоғары екенін дәлелдеді.

Қорытынды. Маңғыстау жерінде болған қызыл империяның қанды қырғыны тарих парақтарына айналғанмен одан шығатын тағылымды халық еш уақыт ұмытпақ емес. 1930 жылдары ел болып, халық болып босып жоюлудың кейпін кешкен уақытта қолдарына қару алып мұздай қаруланған кәсіби әскерге қарсы шыққан халық қаһармандары болды. Олар және жалғыз емес бірнеше мың адам еді. Кеңестік тарихнамада «банды» деген ат берілген нағыз ерлер елі мен жері үшін күрестің жарқын беттерін қалдырды. Қазақстанның батыс өңірі әскери тарихында 1929-1933 жылдардағы Маңғыстаудағы кеңес өкіметіне қарсы қарулы күрес ерекше орын алады. Сөз жоқ осы күрестің шырқау шегі, ол Босаға шайқасы еді. Көнігі чекистердің өзі мойындаған шайқаста қазақ жасақтары соғыс жүргізудің тактикасын, қол басқарудың озық үлгісін көрсетті.

Дереккөздер

ҚР ҰҚКА – Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитеті архиві

Sources

QR ҰҚКА – Qazaqstan Respublikasy Ұлттық қауіпсіздік комитеті архиві [Archive of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan]

Әдебиеттер

- Абылхожин, Козыбаев, Татимов, 1989 – *Абылхожин Ж., Козыбаев М., Татимов М.* Казахстанская трагедия // *Вопросы истории*. 1989. № 7. С. 53–71.
- Алдажуманов, Жумагулов, 1994 – *Алдажуманов Қ., Жумагулов Б.* Восстание казахских шаруа в Адаевском округе // *Социально-политическое развитие Казахстана и его взаимосвязь с сопредельными странами. Сборник научных трудов*. Алматы. 1994. 112 с.
- Алланиязов, Таукенов, 2000 – *Алланиязов Т., Таукенов А.* Шетская трагедия. Из истории антисоветских вооруженных выступлений в Центральном Казахстане в 1930-1931 гг. Алматы: Фонд «XXI век». 2000. 164 с.
- Алланиязов, 2009 – *Алланиязов Т.* Последний рубеж защитников номадизма: История вооруженных выступлений и повстанческой движений в Казахстане (1929-1931 гг.). Алма-Ата, 2009. 424 с.
- Аннаоразов, 2022 – *Аннаоразов Дж. С.* «Басмаческое движение» в Туркменистане – продолжение Гражданской войны 1918-1920 гг. Научная монография. Ашхабад. 2022. 327 с.
- Бердіғожин, Алипова, 2024 – *Бердіғожин Л.Б., Алипова Д.Ж.* 1920-1930 жылдардағы Қазақстанның батыс өңіріндегі халық қозғалыстары. Оқу құралы. Алматы, 2024. 275 б.
- Бөкей және Орал өңірлеріндегі бандитизм. 1921-1931. (ОГПУ хабарламалары бойынша): Құжаттар жинағы. 2023 – *Бөкей және Орал өңірлеріндегі бандитизм 1921-1931. (ОГПУ хабарламалары бойынша): Құжаттар жинағы*. Құраст. Е.Е. Хайдаров. Орал, «DANA» баспасы. 2023. 206 б.
- Гиззатов, 2023 – *Гиззатов С.М.* 1921-1922 жылдардағы Орал және Бөкей губернияларындағы ашаршылық және оның зардаптары // *Отан тарихы*. 2023. № 26(2). 298–309-бб.
- Жұмағұлов, Хайдаров, 2024 – *Жұмағұлов Б., Хайдаров Е.* 1920 жылдардағы әділдік үшін күрескендер (Батыс Қазақстан облысы мысалында) // *Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің хабаршысы*. 2024. 75(4). 38–50-бб.
- Жұмағұлов, 2021 – *Жұмағұлов Б.С.* Сұрқия саясат сойқаны. Алматы, 2021. 312 б.
- Жұмағұлов, 2022 – *Жұмағұлов Б.С.* Елі үшін туған есіл ер // *Egemen Qazaqstan*. 2022. № 136 (30365). 20 шілде. 11 б.
- Жұмағұлов, 2023 – *Жұмағұлов Б.С.* Тобанияз Әлниязұлы – халық азаттығы жолындағы күрескер // *Отан тарихы*. 2023 №26(2). 258–271-бб.
- Ижанов, 2017 – *Ижанов З.* Аласапыран. Алматы: «Өлке» баспасы. 2017. 352 б.
- Қозыбаев, 1992 – *Қозыбаев М.* Ақтаңдақтар ақиқаты. Алматы: Қазақ университеті, 1992. 272 б.
- Қуаныш, 2010 – *Қуаныш С.* Атырау – Маңғыстау аймағы 1917 жылғы революциялық өзгерістер тұсында. Алматы: Өлке, 2010. 240 б.
- Нагимов, Бердыгужин, 2023 – *Нагимов Ш., Бердыгужин Л.* Восстание в Мангистау 1930-х годов: новые источники // *Вестник Атырауского университета имени Халела Досмұхамедова*. 2023. № 68(1). С. 23-33.
- Омарбеков, 1993 – *Омарбеков Т.* Қазақстандағы халық көтерілісі қалай жазаланды? // *Ақиқат*. 1993. № 4. 57-б.
- Омарбеков, 1994 – *Омарбеков Т.* Зобалаң (Күштеп ұжымдастыруға қарсылық): Оқу құралы. Алматы: Санат, 1994. 272 б.
- Омарбеков, 1997 – *Омарбеков Т.* 20-30 жылдардағы Қазақстан қасіреті: көмекші оқу құралы. Алматы: Санат, 1997. 320 б.
- Половецкий, Ченцов, 2020 – *Половецкий С.Д., Ченцов А.С.* Деятельность органов и войск ВЧК - ОГПУ - НКВД СССР по борьбе с бандитизмом на Северном Кавказе (1920 - июнь 1941 г.). Санкт-Петербург: Наукоемкие технологии. 2020. 148 с.

- Сариев, Омаров, 1995 – *Сариев I., Омаров M.* Ойрандалған Адай даласы. Атамұра. Алматы. 160 б.
- Хошимов, Иминов, Тураходжаев, 2016 – *Хошимов С., Иминов Ж., Тураходжаев С.* Политические репрессии в Узбекистане в 20-30-х годах XX века // *Наука и современность*. 2016. С. 100-108.
- Хайдаров, 2022 – *Хайдаров E.* Батыс Қазақстан облысындағы халық көтерілістері (1928-1932 жж.). Орал: «DANA» орталығы. 2022. 200 б.

References

- Abylkhozhin, Kozybaev, Tatimov, 1989 – *Abylkhozhin Zh., Kozybaev M., Tatimov M.* Kazhastanskaya tragediya [Kazakhstan tragedy]. Questions of history. 1989. № 7. Pp. 53-71. [in Russ.]
- Aldazhumanov, Zhumagulov, 1994 – *Aldazhumanov K., Zhumagulov B.* Vosstanie kazahskih sharua v Adaevskom okruge [Rebellion of Kazakh Sharuas in Adayevsky District]. Socio-political development of Kazakhstan and its relationship with neighboring countries. Collection of scientific papers. Almaty, 1994. 112 p. [in Russ.]
- Allaniyazov, 2009 – *Allaniyazov T.* Poslednij rubezh zashitnikov nomadizma: Istoriya vooruzhennykh vystuplenij i povstancheskoj dvizhenij v Kazhastane (1929-1931 gg.) [The Last Stand of the Defenders of Nomadism: The History of Armed Revolts and Insurgent Movements in Kazakhstan (1929-1931)]. Alma-Ata, 2009. 424 p. [in Russ.]
- Allaniyazov, Taukenov, 2000 – *Allaniyazov T., Taukenov A.* Shetskaya tragediya. Iz istorii antisovetskih vooruzhennykh vystuplenij v Centralnom Kazhastane v 1930-1931 gg. [The Shet Tragedy. From the History of Anti-Soviet Armed Revolts in Central Kazakhstan in 1930-1931]. Almaty: «XXI Century» Foundation, 2000. 164 p. [in Russ.]
- Annaorazov, 2022 – *Annaorazov J.S.* «Basmacheskoe dvizhenie» v Turkmenistane – prodolzhenie Grazhdanskoj vojny 1918-1920 gg. Nauchnaya monografiya ["Basmachi Movement" in Turkmenistan - a Continuation of the Civil War of 1918-1920. Scientific Monograph]. Ashgabat, 2022. 327 p. [in Russ.]
- Berdigozhin, Alipova, 2024 – *Berdigozhin L.B., Alipova D.Zh.* 1920-1930 jylardağy Qazaqstannyñ batys öñirindeğy halyq qozğalystary. Oqu quraly [Popular movements in the western region of Kazakhstan in the 1920-1930s. Study guide]. Almaty, 2024. 275 p. [in Kaz.]
- Bökei jäne Oral öñirlerindeğy banditizm. 1921-1931. (OGPU habarlamalary bojynsha): Kyzhattar zhinary. 2023 – *Bökei jäne Oral öñirlerindeğy banditizm. 1921-1931. (OGPU habarlamalary bojynsha): Qūjattar jinağy* [Banditry in the Bokey and Ural regions. 1921-1931 (According to OGPU reports): Collection of documents.]. Compiled by E.E. Khaidarov. Uralsk, DANA Publishing House, 2023. 206 p. [in Kaz.]
- Gizzatov, 2023 – *Gizzatov S.M.* 1921-1922 zhyldardagy Oral zhöne Bökej guberniyalaryndagy asharsylyk zhöne onyñ zardaptary. [The famine in the Ural and Bokey provinces of 1921-1922 and its consequences]. *Otan tarihi*. 2023 № 26(2). Pp. 298-309. [in Kaz.]
- Izhanov, 2017 – *Izhanov Z.* Alasapyran [Disorder]. Almaty: Olke Publishing House, 2017. 352 p. [in Kaz.]
- Khaidarov, 2022 – *Khaidarov E.* Batys Qazaqstan oblysyndagy halyq köterilisteri (1928-1932 zhzh.) [Popular uprisings in the West Kazakhstan region (1928-1932)]. Uralsk, DANA Publishing House, 2022. 200 p. [in Kaz.]
- Khoshimov, Iminov, Turakhodzaev, 2016 – *Khoshimov S., Iminov Zh., Turakhodzaev S.* Politicheskie repressii v Uzbekistane v 20-30-h godah HH veka [Political repression in Uzbekistan in the 1920s and 1930s.]. *Science and modernity*. 2016. Pp. 100-108. [in Russ.]
- Kozybaev, 1992 – *Kozybaev M.* Aqtandaqtar aqiqaty [The reality of whiteness]. Almaty: Kazakh University, 1992. 272 p. [in Kaz.]
- Kuanysh, 2010 – *Kuanysh S.* Atyrau – Manqystau ajmagy 1917 zhylygy revolyuciialyq özgerister tusynda [Atyrau – Mangistau region during the revolutionary transformations of 1917]. Almaty: Olke Publishing House, 2010. 198 p. [in Kaz.]
- Nagimov, Berdyguzhin, 2023 – *Nagimov Sh., Berdyguzhin L.* Vosstanie v Mangistau 1930-h godov: novye istochniki [The Mangistau Uprising of the 1930s: New Sources]. *Bulletin of the Atyrau University named after Khalel Dosmukhamedov*. 2023. 68(1). Pp. 23-33. [in Kaz.]
- Omarbekov, 1993 – *Omarbekov T.* Qazaqstandagy halyq köterilisi qalay zhazalandy? [How was the popular uprising punished in Kazakhstan?]. *Akikat*. 1993. № 4. 57 p. [in Kaz.]
- Omarbekov, 1994 – *Omarbekov T.* Zobalan (Kyshtep uzhyndastyryga qarsylyq): Oku quraly [Zobalan (Resistance to violent collectivization): Study guide]. Almaty: Sanat, 1994, 272 p. [in Kaz.]
- Omarbekov, 1997 – *Omarbekov T.* 20-30 zhyldardagy Qazaqstan qasireti: kömekshi oqu quraly [Tragedy of Kazakhstan of the 20-30s: auxiliary training manual: Study guide]. Almaty: Sanat, 1997. 320 p. [in Kaz.]
- Polovetsky, Chentsov, 2020 – *Polovetsky S.D., Chentsov A.S.* Deyatelnost organov i vojsk VChK - OGPU - NKVD SSSR po borbe s banditizmom na Severnom Kavkaze (1920 - iyun 1941 g.) [The activities of the bodies and troops of the Cheka - OGPU - NKVD of the USSR to combat banditry in the North Caucasus (1920 - June 1941)]. St. Petersburg: Science-intensive technologie, 2020. 148 p. [in Russ.]
- Sariev, Omarov, 1995 – *Sariev I., Omarov M.* Ojrandalran Adaj dalasy. [Fragmented Adai steppe]. Almaty: Atamura. 160 p. [in Kaz.]
- Zhumaglov, 2022 – *Zhumaglov B.S.* Eli yshin tугan esil er [A hero born for his country]. *Egemen Qazaqstan*. 2022. 136 (30365). 20 shilde. 11 p.
- Zhumagulov, 2021 – *Zhumagulov B.S.* Surkiya sayasat soykany. [Results of scandalous politics]. Almaty, 2021. 312 p. [in Kaz.]
- Zhumagulov, 2023 – *Zhumagulov B.S.* Tobaniyaz Alniyazuly – halyk azattygy zholyndagy kuresker. *Otan tarihi*. 2023 № 26(2). Pp. 258-271.
- Zhumagulov, Khaidarov, 2024 – *Zhumagulov B., Khaidarov E.* 1920 zhyldardagy adildik yshin kyreskender (Batys Qazaqstan oblysy mysalynda) [Justice fighters of the 1920s. (in the example of West Kazakhstan region)]. *Bulletin of the Atyrau University named after Khalel Dosmukhamedov*. 2024. 75(4). Pp. 38-50. [in Kaz.]

СОДЕРЖАНИЕ

ОТАН ТАРИХЫ № 28 (3). 2025

Ainur Dauletovna Zhuandykova, Kuanysh Aldabergenovich Iskakov

THE HISTORY OF KAZAKH MIGRATION TO IRAN: CAUSES, STAGES AND CONSEQUENCES.....553

Burkitbay Gelmanuly Ayagan

ON THE HISTORY OF THE TRANSLATION OF "THE SECRET HISTORY OF THE MONGOLS" BY S.A. KOZIN.....563

Makhabbat M. Kozybayeva

SOCIAL AND LEGAL ASPECTS OF DISENFRANCHISEMENT IN KAZAKHSTAN IN THE 1920S–1930S.....573

Nazym Amanzholova, Aliya Oskembay, Kenzhegul Tergembay

YOUTUBE AS A PLATFORM FOR THE REPRESENTATION OF OTYNSHY ALZHANOV: INTERPRETATIONS AND PUBLIC ENGAGEMENT IN DIGITAL MEDIA.....591

Ziyabek E. Kabuldinov, Olzhas B. Kuanbay, Ualikhan S. Ibraev

JAPANESE HISTORIOGRAPHY FROM ANCIENT TIMES TO 1912: EVOLUTION OF HISTORICAL THOUGHT AND SOURCES.....601

Oraz Sapashevich Sapashev, Samat Kairollaevich Samashev

THE TRADITION OF CONTINUITY IN STATE STANDARDS AND WEAPONRY AMONG THE SAKA, XIONGNU, AND TURKS.....617

Toraigyrov Erzhan Muratovich, Bakirova Zhansaya Bazaralyevna

DEVELOPMENT OF EDUCATION AND ENLIGHTENMENT IN THE PRIIRTYSH REGION FROM THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY TO THE 1920S.....638

Zauresh Galimzhanovna Saktaganova, Tolkynay Kuandykzy Sakabay

FOOD AND FINANCIAL ASSISTANCE MEASURES FOR DESTITUTE CHILDREN DURING THE FAMINE OF THE 1930S (ON THE EXAMPLE OF CENTRAL KAZAKHSTAN).....650

Абдукаюм Абдукадиров

УСТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ТУРКЕСТАНЕ И ПРОЦЕСС ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА (1917–1924 гг.).....660

Айгүл Молдалиқызы Сманова

ГЕНЕРАЛ В. СИКОРСКИЙДІҢ ЭМИГРАНТТЫҚ ҮКІМЕТІ: САЯСИ КЕЛБЕТІ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІ.....669

Альбина Абеновна Максумова, Айнура Канатовна Кайруллина

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТАРШЕГО СУЛТАНА БАЯНАУЛЬСКОГО ВНЕШНЕГО ОКРУГА КАЗАНГАПА БИ САТЫБАЛДЫУЛЫ.....681

Сұлтан Хан Аққұлұлы Жүсіп, Сулушаш Рахимжановна Сарманова, Халил Борисович Маслов

ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ИМПЕРАТОРЛЫҚ РЕСЕЙ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ҚОҒАМЫНЫҢ БАТЫС-СІБІР БӨЛІМІ ҚҰРАМЫНДА ҚАЗАҚ ДАЛАСЫН ЗЕРТТЕУГЕ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ.....690

Ахметова Раушан Дюсенбековна, Қонбай Ерке

1930-ШЫ ЖЖ. АШАРШЫЛЫҚ КЕЗЕҢІНДЕГІ БАЛАЛАР ТАҒДЫРЫ (БАТЫС ҚАЗАҚСТАН Өңірі мысалында).....705

Болат Сағидоллаұлы Жұмағұлов, Лесқали Базарғалиұлы Бердіғажин, Алдар Сәрсенұлы Сәрсенов

1931 ЖЫЛҒЫ МАУСЫМДАҒЫ БОСАҒА ШАЙҚАСЫ: ҰРЫС ТАКТИКАСЫ, ӘСКЕР КҮШІ.....719

Гульмира Усенбаевна Орынбаева

ЭТНОГРАФИЯ КАЗАХСТАНА МЕЖДУ ПРИТЯЖЕНИЕМ «УХОДЯЩЕГО ПОЛЯ» И «КОЛХОЗНОЙ» ПОВЕСТКОЙ (2-я половина 40-х – 50-е гг. XX в.).....732

Дидар Бейсенғалиевна Касымова, Болат Кудайбергеноұлы, Алмас Каиргельдинович Кенжеғалин

ПИСЬМО 43 ИЗ КЕНТАУ В ЦК КП КАЗАХСТАНА: ОПЫТ АНАЛИЗА.....749

Динара Кайсаровна Сулейменова, Алпысбес Махсат Алпысбесұлы

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ХАНА ТОКТАМЫША В 1380-1395 ГОДАХ.....767

Еңлік Қабыкенқызы Абеуова, Анар Еркенқызы Кәрімова, Гүлфира Елубайқызы Отепова

Ә.Х. МАРҒҰЛАННЫҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДЫҢ ДАМУЫНЫҢ КӨРІНІСІ РЕТІНДЕГІ РЕЦЕНЗИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ (1940-1960 жж.).....777

Ерден Ерназарович Ибраев, Гульмира Келдыбаевна Нурушева, Жангельды Арсенович Шаукенов

МЕТОДОЛОГИЯ КУЛЬТУРНОЙ ИСТОРИИ В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСТАНСКОГО КИНЕМАТОГРАФА.....790

Жаксылық Муратович Сабитов

ШЫҒЫС ХАН ӘСКЕРІМЕН ШЫҒЫС ДЕШТІ ҚЫПШАҚТЫ 1210-1230-ЖЫЛДАРЫ ЖАУЛАП АЛУЫ.....801

Кенжебаев Габит Капезович, Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

СВЕТСКИЕ И МУСУЛЬМАНСКИЕ УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВЕКОВ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....812

Құдайбергенова Айжамал Ибрагимқызы, Абдулина АқсұңқарТұрсынқызы

ҚАЗАҚСТАН ҚАЛАЛАРЫНДАҒЫ 1920-1930 ЖЫЛДАРДАҒЫ ЭТНОДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕР.....827

Нұрсан Әлімбай, Болат Құдайбергенұлы Смағұлов

РЕСЕЙДІҢ ҚАЗАҚ ӨЛКЕСІН АГРАРЛЫҚ ОТАРЛАУЫНЫҢ НЕГІЗГІ СУБЪЕКТИЛЕРІ. КРЕСТЬЯНДАРДЫҢ ЖЕТЕКШІ СУБЪЕКТИГЕ АЙНАЛУЫ (XVIII – 1917).....844

Өтеубай Қожасқұлы, Абусаид Гафурұлы Асқар

XIX ғ. II-ЖАРТЫСЫ МЕН XX ғ. БАС КЕЗІНДЕГІ СЫРДАРІЯ ОБЛЫСЫНДАҒЫ САУДА МЕН ӨНЕРКӘСІПТІҢ ДАМУЫ.....881

Самал Сағнайқызы, Спатай Алтынбекович Сартаев, Салтанат Адыровна Нусупбаева

КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ И РЕПРЕССИИ: ТРАНСФОРМАЦИЯ КАЗАХСКОГО ОБЩЕСТВА В XX ВЕКЕ.....895

Сейдехан Нұрмаханұлы Әлібек, Ержан Джаркинбаевич Пазиров, Асан Үсінов

«ҮЛКЕН ТЕРРОР» ЖЫЛДАРЫ ОҢТҮСТІКТЕ ҚЫЗМЕТ АТҚАРҒАН АЛАШ ҚАЙРАТКЕРЛЕРІНІҢ ҚУҒЫНДАЛУЫ АРХИВ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН МЕРЗІМДІ БАСЫЛЫМ БЕТТЕРІНДЕ.....907

Тимур Әкімханұлы Әпендиев, Нұржігіт Момынбекұлы Абдуқадыров, Мадина Анатольевна Ермаханова

ГЕРМАНИЯДАҒЫ ҚАЗІРГІ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ПРОБЛЕМАЛАР (1991-2024 жж.).....920

Токтабай Ахмет Уалханұлы

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИРРИГАЦИОННОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ В ЖЕТЫСУ И ЮЖНОМ КАЗАХСТАНЕ.....936

Шолпан Аширалиевна Торгаутова, Гульжан Даулетбековна Сугирбаева, Женгиз Буяр

ДИНАМИКА ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО СОСТАВА ЮЖНОГО КАЗАХСТАНА В КОНЦЕ XIX в. - 1924 г.....946

Эльмира Серікбайқызы Абдукамалова, Ақмарал Ғосманқызы Ибраева, Пердехан Бекмағанбетұлы Мұсырманқұл

«РАДЛОВ АЛЬБОМЫНДАҒЫ» ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ КӨРІНІСІ: МУЗЕЙЛІК АТРИБУЦИЯ МӘСЕЛІЛЕРІ.....965

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көшесі, 28
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
«Отан тарихы» журналының редакциясы

Сайтқа сілтеме: <https://otan.history.iie.kz>

Тел.: +7 (727) 272-46-54.

E-mail: otanhistory@gmail.com.

Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде
1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж кезегіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге түсіргенде
міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.